

משרד החנוך והתכנות - המחלקה לתרבות תורנית

ג ל י ו נ ד ת ל ע י ו ר ן ב פ ר ש ת ה ש ב ו ע
בעריכת נחמה ליבוניץ שנת העשרים ושמונה

י-תשא (תשכ"ט) ל"ג י"ב-ט"ז

י"ב ראה אתה אומר אלי העל את העם הזה...

י"ג רעתה אט נא מצאתי חן בעיניך הודיעני נא את דרכיך ואדעה

למען אמצא חן בעיניך

וראה כי עמך הגוי הזה.

רש"י ד"ה רעתה: אם אמת שמצאתי חן בעיניך

" הודיעני נא את דרכיך: מה שכר אתה נותן למוצאי חן בעיניך

" ואדעך למען אמצא חן בעיניך: ואדע בזו מדת תגמולך, מה היא מציאת חן שמצאתי בעיניך. ופתרון "למען אמצא חן בעיניך" - למען אכיר כמה שכר מציאת חן.

" וראה כי עמך הגוי הזה: שלא תאמר "ואעשה אותך לגוי גדול" ואת אלה תעזב; ראה, כי עמך הם מקדש, ואם בהם תמאס, איני סומך על היוצאים מחלצני, שיתקיימו. ואת תשלום השכר שלי בעם הזה תודיעני. ורבותינו דרשו במסכת ברכות - ואני לישב המקראות על אופניהם ועל סדרם באתי.

רש"י רומז בזה לדברי הגמרא

ברכות ז': אמר ר' יוחנן משום ר' יוסי (שלשה דברים ביקש משה מלפני הקב"ה ונתן לו. ביקש שתשרה שכינה על ישראל, ונתן לו שב' (ל"ג ט"ז) "ונפליצו אבי ועמך"; ביקש להודיעו דרכיו של הקב"ה, ונתן לו, שב' "הודיעני נא את דרכיך" אמר לפניו: "רבותנו של עולם! מפני מה יש צדיק וטוב לו, ויש צדיק ורע לו, יש רשע וטוב לו ויש רשע ורע לו?"

(1) איזה משני הפרושים - של ר' יוחנן ושל רש"י - מתאים יותר לפירוש המלה "דרכיך"?

(2) למה דחה רש"י את דברי חז"ל שבאמרו לפסוקנו ופרט אוו שאלת משה בדרך אחרת לגמרי?

(3) ר' יעקב בן שלמה אבן חביב (בעל עין יעקב) מעיר בפרושו "חדושי הכותב"; לפירוש הניתן בגמרא לבקשת משה 'הודיעני נא את דרכיך'; ראוי לדקוק לשרן זאת האלה (= מפני מה יש צדיק... שהיא יותר עמוקה וחזקה משאלת החכמים והנביאים אשר שאלו על צדיק ורע לו רשע וטוב לו.

הסבר במה היא "יותר עמוקה וחזקה"?

י"ד ויאמר: פני ילכו והגיחותי לך

ט"ו ויאמר אליו: אט אין פניך הולכים אל תעלנו מזה.

אברבנאל מקשה

במה שחזר משה לומר "אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה"; כי אם כבר הודה לו ית' ואמר (י"ד) "פני ילכו והגיחותי לך", למה ישיבהו משה: "אם אין פניך הולכים" והשתדל לעשות על זה טענות (ט"ז) "ובמה יודע איפא כי מצאתי חן בעיניך אבי ועמך, הלא בלכתך עמנו", שהם כלם דברים שכפי הנראה אין להם צורך לעבין מה ששאל??

רש"י ד"ה ויאמר אליו

בזו אני חפץ, כי ע"י מלאך אל תעלנו מזה.

הרא"ם... שאע"פ שלא היה צריך משה לומר לו זה, טאחר שכבר הבטיחו שילך ח' הוא בעצמו עמהם, סכל מקום רצה להודיע לו חיבתו של ישראל להליכתו עמהם ואמר, שאם חס ושלום לא היה מתרצה ללכת עמהם, לא היו עולים משם עד שימותו הם ונביהם וטפם וכל אשר להם. והתימה על הרמב"ן שטען ואמר: וחלילה שיאמר משה, "אם אין פניך הולכים" אחר שהבטיחו: "פני ילכו"!

ר' דוד פארדון: משכיל לדוד:

אע"ג שכבר הבטיחו ה' (י"ד) סכל מקום לא אמר לו סמיד ילך עמהם, והיה אפשר לשמוע (מדבריו) שלא ילך עמהם אלא לאחר זמן כשיתכפר עובם וכשיהיו סמוך לגבול ארץ ישראל, אז דוקא ילך עמהם לתוריים את הארץ. משום הכא חזר משה ואמר: בזו אני חפץ: ש"אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה" - כלומר: טנד אני חפץ שתלך עמנו. ובזה מתורצת קושית הרמב"ן...

ר' דוד הלוי (בעל הט"ז) דברי דוד: הרמב"ן כתב על זה: "חלילה שיאמר: 'אם אין פניך הולכים' אחר שהבטיחו 'פני ילכו'."
 ונראה לי לפרש, דהשם ית' אמר 'והניחותי לך', דמשמע שאין עושה כן אלא בשביל נחת רוח למשה, לא בשביל ישראל, ונפקא מינה מזה, כשימות משה יחזור לשליחות מלאך. על זה אמר משה: "אמת שבזו אני חפץ, אבל לא מטעמך אלא "אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה" דהיינו: כלל ישראל תלויים בזה.

ועוד נראה דרך אחר קרוב יותר לפשוטו, דבמאמרו ית' משמע, שאין מביעת המלאך דבר הכרחי לקיום ישראל אלא נחת רוח בלבד כמשמעות לשון "והניחותי" שאינו אלא נחת רוח. על זה השיב משה: "רבונו של עולם, לא נחת רוח בלבד יש בזה אלא קיום. המנון ישראל, והוא הכרחי על כן אמר: אני חפץ בזה מצד ההכרח, כי על ידי מלאך אל תעלנו מזה כלל, בשום אופן."

יצחק הורוויץ: באר יצחק: תיקן רש"י ז"ל את לשון הכתוב, שאין ענין המאמר הזה כמסתפק בהבטחתו ית', רק ענינו "בזו אני חפץ".

- (1) מהו הקשי בפסוקנו?
- (2) מדוע קשים הם דברי רש"י עד שנחלקו מפרשי רש"י בהננתו?
- (3) לפנינו חמשה פירושים שונים לדברי רש"י הנ"ל. במה שונים פרושי משכיל לדוד ודברי דוד מפרוש הרא"ם ובעל באר יצחק?
- (4) למה מעדיף בעל דברי דוד את פירושו השני על הראשון, (שהוא "קרוב יותר לפשוטו") במה הוא נראה לו קרוב יותר לפשוטו של דברי רש"י?

ג. י"ד ויאמר פני ילכו והניחותי לך.

ט"ו ויאמר אליו: אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה.

1) **ראב"ע:** אמר הגאון: "פני" - חמתי. כמו (שמואל א' א') "ופניה לא היו לה עוד". והנה מה יעשה במלת "אם אין פניך הולכים"? ולפי דעתי כי פירוש "פני" - אני בעצמי, כמו (שמואל ב' י"ז י"א) "ופניך הולכים בקרב".

ראב"ע (בפירושו הקצר) וטעם "פני ילכו" - כבודי ילך עמכם, "והניחותי לך" - ולא להם. והשיב משה "אם אין פניך הולכים" - עם ישראל, "אל תעלנו" בלשון רבים, והפסוק הבא אחריו לעד: "אני ועמך";

(א) מה ההבדל בין פירוש רב סעדיה גאון לפירוש ראב"ע בפירוש המלה "פני"?

א (ב) מה הוכחת ראב"ע נגד פירוש רב סעדיה, בחביאו נגדו את פסוק ט"ו "אם אין פניך הולכים"?

2) רמב"ן ד"ה וטעם פני ילכו: על דעת כל המפרשים אני בעצמי אלך, והביאו לו דומה (שמואל ב' י"ח) "ופניך הולכים בקרב"; והטעם "אם אין פניך הולכים" על דעת רש"י: בזה אני חפץ, כי ע"י מלאך אל תעלנו מזה. וחלילה, שיאמר משה "אם אין פניך הולכים" אחרי שהבטיחו ה': "פני ילכו", ור' אברהם פרש, כי ה' אמר למשה: "אני בעצמי אלך והניחותי לך לבדך, כי עטך לבדך אלך" ומשה השיב: "אם אין פניך הולכים עם הגוי כולו - אל תעלנו מזה". ולכך אמר "תעלנו" בלשון רבים. גם זה איננו מתוקן, כי משה אמר תחילה (פסוק י"ב) "לא הודעתני את אשר תשלח עמי" בלשון יחיד. והנה גם בעת הרצון קודם החטא אמר (שמות כ"ג כ') "הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשטרך בדרך ולהביאך...". ואם ידבר עם ישראל - גם זה בעבורם יאמר כן.

אבל הפרשה הזאת אי אפשר להולמה למי שלא שמע בסתרי תורה...

- א (א) מה הן טענותיו נגד דעת הראב"ע?
- ב (ב) מה רצה להוכיח בעזרת שם' כ"ג כ'?
- ג (ג) הסבר את המלים המסומנות בקו.
- ד (ד) מדוע לדעתו אי אפשר להבין פרשה זו שלא בדרך חכמת הקבלה?